

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Yaşar Durmaz¹
E. Hilal Yayan²
Deniz Sezgin³
Cengiz Yakıncı⁴

¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Tıp Fakültesi Pediatri AD, Kütahya

²Turgut Özal Tıp Merkezi, Malatya

³Ankara Üniversitesi İletişim
Fakültesi Öğretim Görevlisi, Ankara

⁴İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi
Pediatri AD, Malatya

Yazışma Adresi:

Dr. Yaşar Durmaz

Kütahya Evliya Çelebi Eğitim Araştırma
Hastanesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Kliniği, Kütahya

Tel: 0 274 231 66 60 (3519)

Email: dryasardurmaz@hotmail.com

Geliş Tarihi: 02.02.2015

Kabul Tarihi: 23.11.2015

Konuralp Tıp Dergisi

e-ISSN1309-3878

konuralptipdergi@duzce.edu.tr

konuralpgeneltip@gmail.com

www.konuralptipdergi.duzce.edu.tr

Sağlık Personelinin “Sağlık Okuryazarlığı” Kavramı Hakkındaki Bilgi Düzeyi

ÖZ

Amaç: Sağlık okuryazarlığı başta sağlık çalışanları olmak üzere herkesi ilgilendiren bir konudur. Sağlık personelinin sağlık okuryazarlığı konusuna ilişkin farkındalık ve bilgi düzeyini tespit etmek üzere, Malatya ve Kütahya il merkezlerinde değişik dallarda çalışan sağlık personeline yönelik alan araştırması planlandı.

Yöntem: Çalışmamızda, İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezinde 333 ve Dumlupınar Üniversitesi Evliya Çelebi Eğitim Araştırma Hastanesinde 181 olmak üzere toplam 514 sağlık çalışanıyla yüz yüze anket yapıldı. Sağlık çalışanlarına ilk olarak “Sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz?” sorusu yöneltildi. Sağlık okuryazarlığı kavramını bildiğini belirten çalışanlara; “Sağlık okuryazarlığı kavramını ilk defa nereden duydukları, sağlık okuryazarlığı kavramının kimin için olduğu, sağlık okuryazarlığı temel kavramlarını bilip bilmedikleri” soruları soruldu. “Göreviniz sırasında sağlık okuryazarlığını değerlendiriyor musunuz? ve kaynaklar konusunda tavsiyelerde bulunuyor musunuz?” sorularına cevap arandı. İki ildeki sağlık çalışanlarının cevapları toplu olarak değerlendirildi.

Bulgular: Sağlık çalışanlarının 471’i (%91,6), “Sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz?” soruna “Hayır” cevabını verirken sadece 43 kişi (%8,4) “Evet” cevabını vermiştir. Yapmış olduğumuz anket çalışmasında başta doktorlar olmak üzere hemen hemen her grup sağlık çalışanının sağlık okuryazarlığı kavramı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını gözlemledik. İki farklı ildeki sağlık çalışanlarının bu konuda farkındalık ve bilgi düzeyleri benzer oranda düşük idi. **Sonuç:** Sağlık hizmeti alanlar için geliştirilmiş bu kavramın sağlık çalışanları tarafından önemli ölçüde bilinmemesi bu kavramın ciddi olarak ele alınmasını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Okuryazarlığı, Sağlık Çalışanı, Farkındalık

Health Personnel’s Knowledge Level on Health Literacy

ABSTRACT

Aim: Health literacy is common concern of everyone, especially healthcare professionals. A field study including health professionals working on different fields in Malatya and Kütahya is planned in order to evaluate the knowledge and awareness of healthcare professionals on health literacy.

Methods: A total of 514 healthcare professionals, 333 from Turgut Özal Medical Center in Malatya and 181 from Dumlupınar University Evliya Çelebi Education and Research Hospital in Kütahya were interviewed in this study. First question asked was “Do you know health literacy concept?”. It’s been asked where they have heard the health literacy concept for the first time, if they know the basic principles of health literacy and for whom health literacy is to the participants who answered yes to the first question. Its been asked if healthcare professionals evaluate health literacy of their patients during their daily work and if they give advices on healthcare resources. Results from both cities were evaluated together.

Results: 471 (%91.6) of healthcare professionals answered no when asked if they know what health literacy concept is and only 43 (%8.4) said yes. 30 (%69.8) of these 43 participants said health literacy is for people who aren’t healthcare professionals and 13(%30.2) of them said its for healthcare professionals.

Conclusions: We observed in our study that healthcare professionals, especially medical doctors don’t have enough knowledge on health literacy. Awareness and knowledge on health literacy was similarly low in both cities. Health literacy concept, which is developed for patients, is not well known by healthcare professionals and must be dealt seriously.

Keywords: Health Literacy, Health Personnel, Awareness

GİRİŞ

Sağlık okuryazarlığı; bireylerin kendileri ve toplum sağlığı ile ilgili karar ve davranışlarını yönlendirecek, temel sağlık bilgisi ve hizmetleri konusunda bilgi birikimleri, bu bilgilere erişimleri, erişilen bilgiyi anlamaları, kullanmaları ve nesilden nesile aktarmalarıdır (1-2).

Sağlık sistemi, eğitim sistemi ve kitle iletişimi ile sağlık okuryazarlığı arasında önemli bir bağ vardır. Sağlık okuryazarlığı, başta sağlık çalışanları olmak üzere toplumun her kesimini ilgilendiren bir konudur (3-6).

Sağlık personelinin sağlık okuryazarlığı konusuna ilişkin farkındalık ve bilgi düzeyini tespit etmek üzere, Malatya ve Kütahya il merkezlerinde değişik dallarda çalışan sağlık personeline yönelik alan araştırması yapıldı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Sağlık personelinin sağlık okuryazarlığı konusuna ilişkin farkındalık ve bilgi düzeyini tespit etmek üzere yapılan çalışmamız, Malatya İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi'nde ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Evliya Çelebi Eğitim Araştırma Hastanesi'nde görev yapan ve ankete katılmayı kabul eden toplam 514 sağlık çalışanı ile gerçekleştirildi. Çalışmanın örnekleme belirtilen hastanelerde çalışan sağlık personelinin rastgele örnekleme ile oluşturuldu. Sekiz sorudan oluşan ankette, öncelikle "sağlık çalışanlarına sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz?" diye soruldu. Ankete katılanların 471'i (%91,6), Sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz soruna "Hayır" cevabını vermişti. "Evet" cevabı ise 43 kişi (%8,4) idi.

Sağlık okuryazarlığı kavramını bildiğini belirten çalışanlara; "sağlık okuryazarlığı kavramını ilk defa nereden duydukları, sağlık okuryazarlığı kavramının kimin için olduğu, sağlık okuryazarlığı temel kavramlarını bilip bilmedikleri" soruları soruldu. "Göreviniz sırasında sağlık okuryazarlığımı değerlendiriyor musunuz? ve kaynaklar konusunda tavsiyelerde bulunuyor musunuz?" sorularına cevap arandı. İki ildeki sağlık çalışanlarının cevapları toplu olarak değerlendirildi.

BULGULAR

Anket çalışmasına Malatya ilinden 333, Kütahya ilinde 181 olmak üzere toplam 514 sağlık çalışanı dahil edildi. Anketi cevaplayanların 164'ü doktor (%31,98), 252'si hemşire-ebe (%49,82), 11'i diş hekimi (%2,14), 22'si eczacı (%4,28), 21'i röntgen teknisyeni (% 4,08), 12'si acil tıp teknisyeni (%2,33), 18'i laborant (%3,50) ve 14'ü tıbbi sekreter (%2,72) idi (Tablo 1).

Ankete katılan 514 sağlık çalışanının cinsiyetleri; 348'i kadın (%67,8), 166'sı erkek (%32,2) olarak saptandı (Tablo 2).

Ankete katılanların 471'i (%91,6), "sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz?" soruna "hayır" cevabını vermişti. Evet cevabını verenler sadece 43 kişi (%8,4) idi (Tablo 3). Sağlık okuryazarlığı kavramının sağlık çalışanları tarafından bilinmiyor olması dikkat çekicidir.

Sağlık okuryazarlığı konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalığının oluşturulması açısından önemli bir role sahip olan sağlık çalışanlarının bu konuda öncelikli olarak bilgilendirilmesi gerektiği açıktır. İllere göre kavramın bilinirliği konusunda ise önemli bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 1. Sağlık çalışanlarının meslek gruplarına göre dağılımı

Sağlık çalışanının Mesleği	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Doktor	125	37,6	39	21,6	164	31,9
Hemşire	162	48,6	90	49,7	252	49,0
Diş Hekimi	11	3,3	-	-	11	2,2
Eczacı	22	6,6	-	-	22	4,3
Röntgen teknisyeni	13	3,9	8	4,4	21	4,1
Acil Tıp Teknisyeni	-	-	12	6,6	12	2,3
Laborant	-	-	18	9,9	18	3,5
Tıbbi sekreter	-	-	14	7,8	14	2,7
Toplam	333	100	181	100	514	100

Tablo 2. Sağlık çalışanlarının cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Kadın	211	63,4	137	75,7	348	67,8
Erkek	122	36,6	44	34,3	166	32,2
Toplam	333	100	181	100	514	100

Tablo 3. "Sağlık okuryazarlığı kavramını biliyor musunuz?" sorusuna verilen cevap oranları

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Evet	28	8,4	15	8,3	43	8,4
Hayır	305	91,6	166	91,7	471	91,6
Toplam	333	100	181	100	514	100

"Okuryazarlık kavramını biliyorum" diye cevap veren 43 sağlık çalışanının değerlendirilmesinde; "sağlık okuryazarlığı kavramı kimin içindir?" sorusuna cevap olarak 30'u (%69,8) sağlık çalışanı dışındaki birey için diye cevap verirken, 13'ü (% 30,2) sağlık çalışanı için cevabını vermişti (Tablo 4).

Tablo 4. "Sağlık okuryazarlığı kavramı kimin içindir?" sorusuna verilen cevap oranları.

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Sağlık çalışanı dışındaki birey için	21	75,0	9	60,0	30	69,8
Sağlık çalışanı için	7	25,0	6	40,0	13	30,2
Toplam	28	100	15	100	43	100

Sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı kavramının kimin için olduğuna ilişkin cevapları bireyi ön plana çıkarmasına karşın, bireyi sağlık konusunda bilgilendiren kişiler olarak, sağlık çalışanlarının kendilerini bu kapsama almamaları sağlık okuryazarlığı konusundaki bilgi yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Sağlık okuryazarlığı kavramını bilen 43 kişiye bu kavramı ilk defa nereden duyduunuz sorusu yöneltildiğinde; 17'si (%39,5) eğitimi

sırasında, 11'i (%25,6) medyadan, 6'sı (%13,9) internette, 9'u ise (%20,9) hizmet içi eğitim ve kongrelerden cevabını vermiştir (Tablo 5).

Eğitim ve medyadan öğrenme oranlarının toplamı (%65,2) göz önünde bulundurularak, sağlık okuryazarlığı konusuna eğitim faaliyetlerinde daha fazla yer vermek ve medyadan destek almak sağlık çalışanlarının konuya ilişkin farkındalığını artıracaktır. Hizmet içi eğitim ve kongrelerin de bu konuda katkı sağlayacağı açıktır. "Evet" cevabını veren 43 sağlık çalışanına, "sağlık okuryazarlığında temel kavramları biliyor musunuz?" sorusu yöneltilmiş; 36'sı (%83,7) "evet" cevabını verirken, 7'si (%16,3) "hayır" cevabını vermiştir (Tablo 6).

Sağlık okuryazarlığı kavramını bilen 43 sağlık çalışanına, "hastanızın sağlık okuryazarlığını değerlendiriyor musunuz?" sorusu sorulmuş; 22'si (%51,7) "evet", 21 i (%48,8) "hayır" cevabını vermiştir (Tablo 7).

Tablo 5. "Sağlık okuryazarlığı kavramını ilk defa nereden duydunuz?" sorusuna verilen cevap oranları.

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Eğitim sırasında	13	46,4	4	26,7	17	39,6
Medyadan	8	28,6	3	20,0	11	25,6
İnternette	2	7,1	4	26,7	6	13,9
Hizmet içi eğitim/ kongre	5	17,9	4	26,7	9	20,9
Toplam	28		15		43	

Tablo 6. "Sağlık okuryazarlığında temel kavramları biliyor musunuz?" sorusuna verilen cevap oranları.

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Evet	27	96,6	9	60	36	83,7
Hayır	1	3,4	6	40	7	16,3
Toplam	28		15		43	

Tablo 7. "Hastanın sağlık okuryazarlığını değerlendiriyor musunuz?" sorusuna verilen cevap oranları.

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Evet	17	55,2	5	33,33	22	51,2
Hayır	11	37,9	10	66,67	21	48,8
Toplam	28		15		43	

Tablo 8. "Kaynaklar konusunda tavsiyede bulunuyor musunuz?" sorusuna verilen cevap oranları.

	Malatya		Kütahya		Toplam	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Evet	19	67,9	2	13,33	21	48,8
Hayır	9	32,1	13	86,67	22	51,2
Toplam	28		15		43	

Sağlık çalışanlarının, hastaların sağlık okuryazarlığını değerlendirme oranlarına bakıldığında, hastaların sağlık okuryazarlık düzeylerinin büyük oranda değerlendirilmeksizin iletişim kurulduğu görülmektedir. Hastaların sağlık okuryazarlığı göz ardı edildiği takdirde teşhis, tedavi ve hasta uyumu açısından olumsuz sonuçlar doğabileceği unutulmamalıdır. Kaynaklar konusunda ise 22 kişi (%51,2) hastasına tavsiyede bulunuyorken, 21 kişi (%48,8) bulunmadığını belirtmiştir (Tablo 8).

Hastalara kaynak önerisinde bulunma konusundaki soruya verilen cevap yüzdelere bakıldığında olumlu olarak değerlendirilebilecek bir oranda evet yanıtı alınmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, verilen kaynakların hastaların sağlık okuryazarlık seviyelerine uygun olup olmadığıdır. Yüksek sağlık okuryazarlık seviyesine göre hazırlanmış bir kaynak hasta tarafından anlaşılır olmayacaktır.

TARTIŞMA

Sağlık okuryazarlığı, kişinin sağlıkla ilgili etkin ve uygun kararları verebilmesi için sağlık bilgilerini okuma, anlama ve kullanma kabiliyetidir. Diğer bir deyişle sağlık çalışanları dışındaki kişilerin de sağlık kavramlarını değerlendirebilmesine, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı bilmesini ve tedavi sürecine katılabilesine olanak sağlayan bir kavram olarak nitelendirilebilir. Sağlık hizmeti alanlar ve sağlık çalışanları için sağlık okuryazarlığın da her iki tarafında kendini ifade etmesini kolaylaştırmak, iyi ve hızlı iletişimi sağlamak, sorumlulukların paylaşılması ve empati kurulması için önemlidir. Sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı konusun da farkındalığını sağlamak gereklidir. Bunun içinde mevcut durumu gösteren çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sağlık okuryazarlığının yaygınlaşmasının diğer yararlarını şöyle özetleyebiliriz:

Kronik hastalıkların takip ve tedavileri kolaylaşır.

Hasta güvenliği ve sağlık hizmetinin kalitesi artar.

Sağlık hizmetine erişim kolaylaşır.

Koruyucu sağlık hizmetlerinin kalitesi yükselir.

Sağlık harcamalarında azalma sağlanır.

Yetersiz sağlık okuryazarlığına sahip olmak, sağlıkla ilgili bilgilerin yanlış anlaşılması, tedavinin aksaması gibi birey sağlığı açısından risk teşkil edecek önemli sonuçlara neden olması kadar, sağlığa ayrılan kaynakların etkin kullanılmaması, tedavi maliyetlerinin artması gibi çok önemli bir konuyu da içermektedir. Bireyin, dolayısıyla toplumun sağlık okuryazarlığının yükselmesinin toplumsal ve ekonomik katkıları da büyüktür (7-13).

Yapmış olduğumuz anket çalışmasında başta doktorlar olmak üzere hemen hemen her grup sağlık çalışanının sağlık okuryazarlığı kavramı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını gözlemledik. İki farklı ildeki sağlık çalışanlarının bu konuda farkındalık ve bilgi düzeyleri benzer oranda düşük idi.

Sağlık çalışanlarının, hastanın bilgilendirilmesi konusundaki önemli rolü göz önünde bulundurularak, öncelikle sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı konusunda bilgi düzeylerinin yükseltilmesi gereklidir. Bilgi düzeyinin yükseltilmesi amacıyla sağlık okuryazarlığı eğitim programlarının düzenlenmesi, sağlık eğitimi veren okullarda sağlık okuryazarlığı derslerinin müfredata eklenmesi ilk planda

gerçekleştirilebilecek çalışmalardır. Sağlık çalışanlarının sağlık okuryazarlığı konusunda bilgi düzeylerinin artması hasta ile olan iletişimlerinin gelişmesine olanak sağlayacaktır. Beraberinde hasta ile olan iletişim geliştikçe bireylerin sağlık okuryazarlığı konusunda farkındalıkları artacaktır. Bireylerin bu konuda bilinçlenmesi tedaviye uyumu ile birlikte sağlık çalışanlarının hasta ile olan iletişimden kaynaklı iş yükünü de hafifletecektir. Bunlara ek olarak hastalar için hazırlanacak materyallerin farklı sağlık okuryazarlık düzeylerine göre hazırlanması gerektiği de unutulmamalıdır.

Sonuç olarak sağlık okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesinin toplumsal kazanımı da yüksek olacaktır. Bu toplumsal kazanımda sağlık çalışanları kadar medyaya da rol düşmektedir.

Bireylerin bilgi edinme konusunda sıklıkla başvurmakta oldukları medyanın sağlık okuryazarlığını geliştirmek üzere sorumlu yayıncılık anlayışı ile hareket etmesi büyük önem taşımaktadır.

Sağlık okuryazarlığı tüm toplumların üzerinde çalışması gereken bir konudur. Başta sağlık çalışanları olmak üzere herkesin sağlık okuryazarlığı farkındalığını artırmak ve sağlık okuryazarlık düzeyini iyileştirmek gereklidir.

Sağlık çalışanlarının özellikle hekimlerin hasta ile doğru iletişimi kurarak bu konuda öncülük yapmaları ve halkı bilinçlendirmelerinin önemli olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

KAYNAKLAR

1. Peerson A, Saunders M. Health literacy revisited: what do we mean and why does it matter? Health Promot Int 16, 2009; (2009) dap014v1.
2. Healty People 2010: Understanding and Improving Health. US Department of Health and Human Services. 2nd ed. Washington, DC: US Government Printing Office, 2000.
3. Health Literacy. Report of the Council on Scientific Affairs, Ad Hoc Committee on Health Literacy for the Council on Scientific Affairs. JAMA. Feb.10. 1999.
4. Nielsen-Bohlman L, Panzer AM, Kindig DA. Health Literacy: A Prescription to End Confusion. Committee on Health Literacy. Institute of Medicine of the National Academies. Washington, DC: The National Academies Press. 2004; 65-81.
5. Williams MV, Davis T, Parker RM, Weiss BD. The Role of Health Literacy in Patient - Physician Communication. Family Medicine. 2002; 34: 383-9.
6. Baker DW. The meaning and the measure of health literacy. J Gen Intern Med 2006; 21: 878-83.
7. Pleasant A, Kuruvilla S. A tale of two health literacies: public health and clinical approaches to health literacy. Health Promot Int 2008; 23(2): 152-9.
8. Davis TC, Long S, Jackson R et al. Rapid estimate of adult literacy in medicine: a shortened screening instrument. Fam Med 1993; 25: 391-5.
9. Williams MV, Baker DW, Parker RM, Nurss JR. Relationship of functional health literacy to patients' knowledge of their chronic disease. A study of patients with hypertension and diabetes. Arch Intern Med. 1998; 158: 166-72.
10. Baker DW, Gazmararian JA, Williams MV, et al. Health literacy and use of outpatient physician services by medicare managed care enrollees. Gen Intern Med 2004; 19: 215-20.
11. Nutbeam D. The evolving concept of health literacy. Soc Sci Med 2008; 67: 2072-8.
12. Ozdemir H, Alper Z, Uncu Y, Bilgel N. Health literacy among adults: a study from Turkey. Health Educ Res 2010; 25(3): 464-77.
13. Sezgin D. Sağlık Okuryazarlığını Anlamak. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını. 2013; 3: 73-91.